

DOI 10.36074/grail-of-science.09.06.2023.83

ПРОФЕСОР ФЕДІР ЗАСТАВНИЙ – ГЕОГРАФ, ЕКОНОМІСТ, ОСВІТЯНИН (ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАЙВАЖЛИВІШІ ПРАЦІ)

Лозинський Роман Мар'янович

доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри географії України

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Вужинська Галина Володимирівна

завідувачка лабораторії методики навчання географії та економіки в
загальноосвітній школі

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Анотація. Статтю присвячено відомому українському географу другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Федору Заставному (1929–2012). Наведено коротку його біографію. Виділено й охарактеризовано чотири етапи професійної діяльності. Перший етап (1951–1961) – становлення Ф. Заставного як науковця й перші досягнення, захист дисертації й отримання наукового ступеня кандидата економічних наук, початок викладацької діяльності у вищій школі. Другий етап (1961–1974) – робота у Львівському торговельно-економічному інституті, захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук, керівництво кафедрою і отримання вченого звання професора. Третій етап (1974–1988) – робота в Раді з вивчення продуктивних сил Української РСР, дослідження важливих питань соціально-економічного розвитку республіки, визнання в Україні та за її межами. Четвертий етап (1988–2012) – повернення у Львів, робота в Львівському університеті імені Івана Франка, керівництво першою в Україні кафедрою географії України, написання підручників з географії для середньої та вищої школи, численних монографій, розвиток наукового напрямку “географічне українознавство”. Проаналізовано особливості кожного з етапів: провідні наукові теми, якими займався вчений, найважливіші праці, освітня діяльність тощо. Виділено головні здобутки Ф. Заставного як географа, економіста, освітянина. Укладено бібліографію його найважливіших праць.

Ключові слова: Федір Заставний, географія, економіка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівський торговельно-економічний інститут, Рада з вивчення продуктивних сил Української РСР.

Вступ. У переліку найвідоміших українських географів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. важливе місце посідає Федір Дмитрович Заставний (1929–2012) – професор, доктор географічних наук, кандидат економічних наук, завідувач кафедри географії України географічного факультету Львівського

національного університету імені Івана Франка, лауреат премії імені О. Г. Шліхтера АН України, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, почесний член Українського географічного товариства, академік Академії наук Вищої школи.

Ф. Заставний є одним з найвідоміших випускників географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка за весь час його існування. Його творчий здобуток дуже вагомий – орієнтовно 500 друкованих праць, в тому числі близько 50 наукових монографій, підручників і посібників для закладів вищої освіти і середніх шкіл. На жаль, більша частина наукової спадщини Ф. Заставного сучасним географам майже не відома, особливо з періоду його роботи в Києві. Він не надто переймався укладанням бібліографії своїх праць, його більше цікавило їх написання. Так само науковій спільноті мало відомим є його професійний шлях як науковця і освітянина.

Метою статті є проаналізувати постать відомого українського географа Ф. Заставного як науковця й освітянина, охарактеризувати етапи професійної діяльності, виділити головні напрями наукових досліджень, укласти перелік найвідоміших його праць, передусім монографій, підручників і посібників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукових публікацій про Ф. Заставного небагато. Деяку інформацію про нього можна отримати в енциклопедичних виданнях, зокрема “Географічній енциклопедії України” [3] й Енциклопедії Львівського національного університету імені Івана Франка [5]. Автором низки публікацій про Ф. Заставного та кафедру, яку він очолював, є Р. Лозинський [6–7]. Спогади про проф. Ф. Заставного опублікував О. Шаблій [8]. Важливою джерельною основою цієї статті стали матеріали та документи про Ф. Заставного, що зберігаються у Львівському національному університеті імені Франка, зокрема на кафедрі географії України, засновником якої та першим завідувачем він був. Для укладання й уточнення бібліографії найвідоміших праць Ф. Заставного використано каталоги Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, інших відомих українських і зарубіжних бібліотек, в яких зберігаються його друковані твори.

Виклад основного матеріалу. *Коротка біографія.* Федір Дмитрович Заставний народився 27 березня 1929 р. у с. Добринів Рогатинського повіту Станіславівського воєводства у складі Польщі, в селянській сім'ї. Добринів – це давнє українське поселення на Опіллі, перша згадка про нього датована ще 1449 р. [9]. Тепер село входить до складу Рогатинської міської громади Івано-Франківської області.

Спочатку Ф. Заставний здобував освіту в Бережанській гімназії – одній з найдавніших гімназій Галичини (заснована в 1789 р. у Збаражі, в 1805 р. переведена до Бережан), яка відіграла важливу роль в національно-культурному розвитку України. Тепер вона носить ім'я Богдана Лепкого. Після завершення Другої світової війни Ф. Заставний навчався в Рогатинському педучилищі, освітньому закладі який створили на ресурсній базі Української гімназії товариства “Рідна школа”, після ліквідації її більшовиками в 1939 р. Це педучилище існувало в 1944–1956 рр., в ньому вчилася чимало відомих

вихідців з Рогатинщини¹. Його випускники зазвичай продовжували навчання в закладах вищої освіти Станіслава або Львова. Ф. Заставний обрав Львівський державний університет імені Івана Франка, тут в 1946–1951 рр. він навчався на географічному факультеті, спеціалізувався на кафедрі економічної географії.

Завершивши навчання в університеті, Ф. Заставний працював науковим співробітником відділу економіки Інституту суспільних наук Львівської філії Академії Наук УРСР (1951–1953). Був редактором сільськогосподарського відділу обласної газети “Вільна Україна” (1953–1955). Однак повернувся у сферу вищої освіти й науки, працював доцентом кафедри економічної географії географічного факультету Львівського університету імені Івана Франка (1955–1961), став кандидатом економічних наук (1957).

У 1961 р. Ф. Заставний перейшов на роботу у Львівський торговельно-економічний інститут. Тут він працював 13 років (1961–1974) на посадах доцента, професора, завідувача кафедри економічної географії (1967–1974).

У 1974 р. Ф. Заставний переїхав до Києва, де працював у Раді з вивчення продуктивних сил Української РСР Академії наук УРСР². Керував відділом проблем економіки районів, а далі – відділом з розміщення продуктивних сил.

У 1988 р. Ф. Заставний повернувся до Львова. Спочатку був завідувачем кафедри економічної географії Львівського державного університету імені Івана Франка (1988–1990), а потім – кафедри географії України (1990–2009). У червні 2009 р. Ф. Заставний за станом здоров'я звільнився з роботи в університеті. Помер 23 березня 2012 р., похований у Львові на Янівському кладовищі, поле № 59.

Етапи професійної діяльності. На основі біографії наукову й освітню діяльність Ф. Заставного поділяємо на чотири етапи:

I етап: 1951–1961 рр. – етап становлення Ф. Заставного як науковця й перших досягнень. На цьому етапі він працював науковим співробітником відділу економіки Інституту суспільних наук Львівської філії АН УРСР, редактором сільськогосподарського відділу обласної газети “Вільна Україна”, доцентом кафедри економічної географії Львівського державного університету імені Івана Франка.

II етап: 1961–1974 рр. – робота Ф. Заставного у Львівському торговельно-економічному інституті. На цьому етапі він реалізувався як науковець й освітянин, став доктором наук й професором, очолив кафедру економічної географії. Суттєво розширив перелік наукових напрямів, якими займався.

III етап: 1974–1988 рр. – робота Ф. Заставного в Раді з вивчення продуктивних сил УРСР. На цьому етапі він зосередив увагу над дослідженням важливих питань економічного і соціального розвитку України, отримав визнання як науковець в республіці та за її межами.

¹ В 1956 р. Рогатинське училище ліквідували, а учнів перевели до Коломийського педучилища. Натомість в Рогатині, на ресурсній базі педучилища шляхом об'єднання декількох освітніх закладів сільськогосподарського профілю створено Рогатинський ветзоотехнічний технікум, тепер – це Рогатинський аграрний фаховий коледж.

² Згідно з правописом української мови правильно “Рада з вивчення...”, однак назва установи в радянський період, коли у ній працював Ф. Заставний, була русифікованою, використовувався прийменник “по” – “Рада по вивченню...” .

IV етап: 1988–2012 рр. – повернення Ф. Заставного у Львів, робота в Львівському університеті імені Івана Франка. На цьому етапі він реалізував себе не лише як науковець й освітянин, але й як організатор географічної освіти й науки. Його наукова діяльність головно була пов'язана з географічним українознавством. Він також активно займався підготовкою молодих науковців.

Перший етап. Наукову діяльність Ф. Заставний розпочав співробітником відділу економіки Інституту суспільних наук Львівської філії Академії Наук УРСР. Інститут створено в 1951 р. (у рік коли він завершив навчання в університеті) на базі львівських відділів столичних інститутів АН УРСР. Зокрема, це були відділи економіки, історії України, археології, літератури, мовознавства. Їх сформували в 1940 р. на основі секцій та комісій Наукового товариства імені Шевченка (НТШ). Серед працівників Інституту суспільних наук були визначні українські науковці – літературознавець М. Возняк, історик І. Крип'якевич, філолог І. Свенціцький та ін. [4]¹.

Цікавим епізодом у житті Ф. Заставного була журналістська праця в обласній газеті “Вільна Україна” (1953–1955). Перехід на роботу в газету мав свої причини. Перші роки діяльності Інституту суспільних наук були дуже складними. Його обличчя визначали провідні українські науковці довоєнного періоду, однак над закладом здійснювався жорсткий ідеологічний контроль [4]. Натомість, як згадував Ф. Заставний, робота в газеті була загалом не складною, цікавою, достатньо престижною й високооплачуваною, що було важливо для 25-літнього вихідця з села на Рогатинщині. Однак згодом він усе-таки прийняв рішення пов'язати свою долю з наукою і вищою освітою й, як з'явилася можливість, перейшов на роботу на географічний факультет Львівського університету імені Івана Франка.

У 1950-х роках Ф. Заставний займався головно вивченням мінеральних ресурсів Західної України. У цей період опубліковано дві його монографії “Львівсько-Волинський вугільний басейн (Економ.-геогр. нарис)” (1956), і “Край вугілля, нафти, газу. [Львівський і Станісл. економ. адм. райони]” (1961). У 1957 р. він став кандидатом економічних наук, назва дисертації – “ Основні питання розвитку Львівсько-Волинського вугільного басейну”. Роботу виконано там, де він на початку 1950-х розпочинав свою наукову діяльність, – при відділі економіки Інституту суспільних наук Львівської філії АН УРСР. Захист відбувся в Інституті економіки АН УРСР у Києві.

На етапі наукового становлення важливу роль у житті Ф. Заставного відіграв Володимир Огоновський (1896–1970) – відомий український науковець, економіст, демограф, географ, який у той ж час працював у відділі економіки Інституту суспільних наук Львівської філії АН УРСР. Він навчався спочатку в університеті у Відні, а потім у Празі в Карловому університеті за спеціальністю “географія”. Як географ вважається учнем С. Рудницького [1]. В. Огоновський помітив перспективного молодого науковця, земляка з Станіславщини, дав

¹ “Спадкоємцем” Інституту суспільних наук у Львові є Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України. Відділ економіки Інституту суспільних наук, в якому працював Ф. Заставний, ліквідовано в 1966 р. Чимало його працівників ще в 1964 р. перейшли в новостворене Львівське відділення Інституту економіки АН УРСР – тепер це Інститут регіональних досліджень НАН України.

позитивну рецензію на його монографію про Львівсько-Волинський вугільний басейн. Консультував під час написання дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Ф. Заставний став першим із перспективних молодих географів родом із Західної України – випускників кафедри економічної географії, які почали на ній працювати. До цього персональний склад кафедри становили здебільшого науковці, скеровані до Львова з центральних і східних областей України. З місцевих представників довоєнного періоду працювали лише геодезист за фахом старший лаборант Богдан Думін і Олена Степанів (короткий період сумісником на посаді старшого викладача) [2]. Цікаво, що в період, коли Ф. Заставний вчився і вперше працював на кафедрі економічної географії у Львівському університеті імені Івана Франка, на ній навчалися ще одразу троє в майбутньому відомих українських суспільних географів: Микола Пістун (закінчив навчання в 1955 р.), Олег Шаблій (1959), Олександр Топчієв (1961).

Другий етап. В 1961 р. Ф. Заставний перейшов на роботу до Львівського торговельно-економічного інституту, який на той час був провідним осередком економічної освіти й науки у Львові (економічний факультет в університеті імені Івана Франка створено лише в 1966 р.). Це був найдавніший в Західній Україні заклад вищої освіти економічного профілю, створений ще в 1816 р. як Царсько-королівська реальна школи.

Наукові інтереси Ф. Заставного розширилися від вивчення мінеральних ресурсів до загальних проблем розвитку промисловості спочатку Львівщини, потім – України й СРСР, а праці набули теоретичного спрямування. Він опублікував низку монографій економічного й економіко-географічного змісту: “Львівські промислові об’єднання” (1964, у співавт. з Б. Крупенчик, А. Куц); “Край індустріальний. Львівський екон. район” (1964); “Промислове використання торфу (1967); “Проблемы размещения промышленности и формирования индустриальных комплексов в СССР. Факторные исследования”; (1972). З’явилося також чимало його наукових статей, найважливіші – в журналі “Економічна географія”.

Результатом наукових напрацювань став захист 19 жовтня 1970 р. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук на тему “Економіко-географічні проблеми дослідження територіально-промислових комплексів (Нариси теорії)” за спеціальністю “Економічна географія СРСР”. Захист відбувся у м. Ленінград (тепер – Санкт-Петербург), в Ленінградському державному університеті імені А. Жданова (тепер – Санкт-Петербурзький державний університет). Офіційними опонентами були А. Колотієвський (Латвійський університет, Рига, відомий економ-географ, фахівець з економічного районування, родом з Полтавщини), Хр. Маринов (Болгарія, Вищий фінансово-стопанський інститут “Димитр А. Ценов” у м. Свиштов – тепер Стопанська Академія “Д. А. Ценов”, фахівець з територіального розміщення виробничих сил, провідний болгарський економ-географ). Л. Чертов (Ленінград, Ленінградський державний університет).

Важливою складовою професійної діяльності Ф. Заставного на другому етапі була також викладацька робота у Львівському торговельно-економічному інституті. Тут він працював доцентом, потім очолив кафедру економічної географії (1967–1974), отримав вчене звання професора (1972).

Кафедра економічної географії у Львівському торговельно-економічному інституті в той час була доволі потужною. В 1946–1962 рр. на ній працював Максим Паламарчук (1912–2000) – відомий український економ-географ й економіст, доктор економічних наук, в 1953–1962 рр. – був завідувачем. На кафедрі за сумісництвом працював також уже згаданий вище В. Огоновський. Цікаво, що Львів у цей час був одним з небагатьох міст у колишньому СРСР, де були кафедри економічної географії одночасно у двох закладах.

Третій етап. У 1974 р. Ф. Заставний переїхав до Києва, щоб працювати в Раді з вивчення продуктивних сил УРСР. Це була одна з найбільших і найавторитетніших наукових установ України економічного й економіко-географічного профілю. Її було створено в 1934 р. на базі заснованої ще в 1919 р. з ініціативи та під головуванням В. Вернадського Комісії для виучування продукційних сил України ВУАН. У Раді з вивчення продуктивних сил УРСР працювали такі відомі українські науковці як К. Воблий, М. Птуха, П. Погребняк, М. Паламарчук й ін.

У період роботи Ф. Заставного в Раді з вивчення продуктивних сил УРСР з'явилися його одноосібні монографії “Территориально-производственные комплексы” (1979), “Совершенствование территориальной организации производственных сил: Теория, методы, практика” (1986), “Территориальные предплановые прогнозы” (1988), “Прогнозування розвитку промислових комплексів в Українській РСР” (1989, її опубліковано, коли науковець уже переїхав до Львова). Декілька монографій підготовлено в співавторстві з академіком О. Алимовим, керівником Ради з вивчення продуктивних сил УРСР: “Размещения производственных сил” (1978), “Региональные проблемы экономического и социального развития” (1982), “Сбалансированность народнохозяйственного развития: (Региональные и отраслевые проблемы)” (1986). Ф. Заставний також був відповідальним редактором декількох колективних монографій і наукових збірників.

Чимало статей Ф. Заставного опубліковано у провідних наукових журналах УРСР й СРСР: “Віснику АН УРСР” (“Концепція розміщення продуктивних сил і науково-методичні основи її розробки”, 1981, № 3; “Економічні прогнози і внутрішньореспубліканське районування”, 1986, № 10; “Продуктивні сили України: вузлові питання розвитку і розміщення”, 1987, № 9; “Соціальний розвиток у регіонах. Проблема в дзеркалі соціальної географії”, 1989, № 8), “Известия Всесоюзного географ. общества” (“Некоторые аспекты теории и практики социально-экономических исследований”, 1983, Т. 115, № 3); “Економіка Радянської України” (“Трудові маятникові міграції населення і питання їх впорядкування”, 1983, № 2).

З назв монографії, препринтів, наукових статей бачимо, що коло інтересів науковця було дуже широким (див. додатки 1, 2). Ф. Заставний займався питаннями теорії й практики соціально-економічних і суспільно-географічних досліджень, розміщення продуктивних сил, економічного районування, територіально-виробничих і територіально-промислових комплексів, збалансованості господарства, територіальної організації галузей економіки, територіальних прогнозів, методологічних і методичних основ оптимізації розміщення промисловості, обчислення рівня життя міського і сільського

населення, охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів, щоденних трудових поїздок населення приміської зони (“маятникових міграцій”), мобільності трудових ресурсів й ін. У Києві під його керівництвом було захищено декілька дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата географічних й економічних наук, в тому числі здобувачами з інших країн (з т. зв. “соціалістичного табору”). У 1980-х роках за його ініціативою розроблено наукові прогнози розвитку і розміщення продуктивних сил областей України.

Численні публікації Ф. Заставного одержали визнання наукової спільноти. У 1980 р. за цикл робіт з планування економічного і соціального розвитку територіально-виробничих комплексів і міст його удостоєно найвищої в Українській РСР наукової академічної премії імені О. Г. Шліхтера, яка присуджувалася за видатні наукові праці в галузі економіки.

Четвертий етап. За спогадами О. Шаблія, столичне середовище було не зовсім комфортним для багатьох вихідців із Західної України, тому вони з часом шукали можливостей повернутися назад [8]. У другій половині 1980-х років на географічному факультеті Львівського університету імені Івана Франка з’явилася потреба запросити на роботу ще одного доктора географічних наук, який би спеціалізувався на суспільній географії, й Ф. Заставний повернувся до Львова. Тут він спочатку завідував кафедрою економічної географії (1988–1990), а згодом – кафедрою географії України (1990–2009).

Створена ним кафедра географії України стала першою в державі з такою назвою. Згодом було створено кафедри географії України у Чернівцях, Тернополі, Києві, Одесі, Мелітополі. Уже в 1990 р. на кафедрі розпочато підготовку студентів-географів за спеціалізацією “географія України”. Перший випуск спеціалістів за новою спеціалізацією відбувся в 1994 р. У 1992 р. при кафедрі відкрито аспірантуру за спеціальністю “економічна й соціальна географія”. Персональний склад кафедри поповнювався з науковців Львова, працівників Львівського університету й інших навчальних і наукових установ міста. Зокрема, з Львівського лісотехнічного інституту проф. Ф. Заставний запросив викладати доц. С. Трохимчука, з Львівського торговельно-економічного інституту – доц. Н. Недашківську, фахівця з рекреаційної географії, з Музею народної архітектури й побуту у Львові – українського краєзнавця А. Данилюка, з Інституту економіки НАН України (тепер Інститут регіональних досліджень НАН України) – перспективного молодого науковця-географа М. Дністрянського [7].

Поступово усталилися головні напрями географічних досліджень кафедри: географія населення, етногеографія, історична географія, політична географія, рекреаційна географія, географічне краєзнавство, географія туризму. Започатковано викладання низки цікавих предметів, деякі з них з’явилися вперше в Україні. У різні роки на кафедрі працювали відомі у Західній Україні науковці й освітяни: проф. М. Назарук, проф. М. Мальська, проф. М. Кіт, доц. П. Климович, доц. Р. Сливка й ін.

Важливою була роль кафедри географії України в започаткуванні на факультеті підготовки фахівців для туристичної сфери. У 1997 р. на географічному факультеті Львівського університету імені Івана Франка

здійснено перший набір студентів на спеціалізацію пов'язану з менеджментом туризму. Випускною стала кафедра географії України. Розпочалося швидке зростання кількості студентів, а також викладацького складу кафедри. Щороку запроваджували чимало нових навчальних дисциплін. На кафедрі, та й загалом на факультеті, набули нового розвитку наукові туризмознавчі дослідження. У 2002 р. кафедра географії України здійснила перший випуск фахівців із менеджменту туризму. А в 2003 р., внаслідок поділу кафедри географії України, створено кафедру туризму. Її багатолітня завідувачка, М. Мальська, до цього була викладачем кафедри географії України. На нову кафедру також перейшло декілька молодих науковців, які під керівництвом Ф. Заставного захистили кандидатські дисертації.

У період після повернення до Львова особливої уваги заслуговує робота Ф. Заставного з написання підручників і посібників з географії України для учнів середніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів. У 1990 р. він видав навчальний посібник "Географія України" для студентів географічних факультетів університетів і педінститутів. У 1994 р. з'явився великого формату навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів "Географія України". Ця книга була дуже популярною. Адже іншого видання, подібного за змістом і насиченістю різноманітною актуальною географічною інформацією про нашу державу, ще довго не було.

Ф. Заставний постійно брав участь в шкільних олімпіадах з географії різного рівня як член журі. Знаючи стан шкільної географічної освіти, рівень забезпеченості підручниками, їхню якість, Ф. Заставний підготував підручники для середніх загальноосвітніх шкіл з фізичної географії України (для 8 класу) та економічної і соціальної географії України (для 9 класу). Перше їх видання з'явилося в 1999 р. Підручники витримали декілька видань, їх переклали для шкіл з російською мовою, а також для шкіл з мовами викладання національних меншин в Україні (румунською, угорською і польською). Всього до 2007 р. вийшло п'ять видань підручника "Фізична географія України" і шість видань підручника "Економічна і соціальна географія України".

Як науковець Ф. Заставний у цей період займався питаннями населення України, етногеографії України, української діаспори, розвитку депресивних регіонів, поселень і галузей економіки України, українського заробітчанства, демографічних втрат України від голодоморів, війн і еміграцій та ін.

У 1990-і роки з його ініціативи кафедра географії України започаткувала видання серії українознавчих наукових праць об'єднаних назвою "Народознавчі студії". У цій серії вийшли книги Ф. Заставного "Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах)" (1991), "Східна українська діаспора" (1992), "Українські етнічні землі" (1993), "Населення України" (1993), "Всеукраїнський перепис населення 2001 р. (результати, аналіз, оцінка)" (2003), "Демографічні втрати населення України. Голодомори, війни, еміграції" (2003). Крім цього, в 1996 р. опубліковано його працю "Іван Пулюй – великий патріот України. Малознані сторінки творчості", в якому всесвітньо відомого українського фізика представлено як геополітика. Уже на початку XXI ст. Ф. Заставний знову повернувся до економічної й економіко-географічної проблематики, з якої він свого часу починав свою наукову діяльність. З'явилися

його монографії “Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної)” (2006), “Економічні райони України: реалії та перспективи (природно-географічні, історичні, національно-культурні, національно-політичні)” (2010). На початку XXI ст. він співпрацював з журналом “Географія та основи економіки України”, в якому опубліковано більше десяти його статей з різноманітних питань економічної та соціальної географії України. Керував також розробкою і виконанням багатьох держбюджетних тем.

У 1993–2008 рр. Ф. Заставний був головою Спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук за спеціальностями “Економічна і соціальна географія” і “Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів” на географічному факультеті Львівського університету імені Івана Франка. За цей період у Львові стали докторами і кандидатами наук понад 50 географів із різних регіонів України. Чимало з них були аспірантами або здобувачами безпосередньо Ф. Заставного. Всього за весь період професійної діяльності під його науковим керівництвом і консультуванням захищено до 20 кандидатських і докторських робіт, в тому числі науковцями з Литви, В’єтнаму, Румунії, Угорщини.

Ф. Заставний підтримував тісні наукові контакти із географами низки зарубіжних університетів та наукових інститутів. Викладав декілька років у Польщі – в Любліні, в університеті Марії Кюрі-Склодовської. Публікував статті у польських наукових журналах. В 2003 р. Ф. Заставний у співавторстві з Вітольдом Кусінським (1928–2008, географ з Варшавського університету, родом з колишнього містечка Язлівець на Тернопільщині) опублікував польською мовою монографію “Україна (природа, населення, господарство)”.

В останні роки життя Ф. Заставний активно працював над новим, суттєво доповненим і переробленим, виданням підручника з географії України для студентів. Видання з’явилося в 2011 р., коли він вже залишив викладацьку діяльність, книга отримала назву “Україна. Природа, населення, економіка”. У її виході дуже великою є заслуга дружини професора.

Висновки. Відомий український географ Федір Заставний – дуже багатогранна постать в історії української географії другої половини XX – початку XXI ст. Він мав педагогічну й географічну освіту, наукову діяльність розпочинав як фахівець з економічних наук, а потім став відомим географом й освітянином. Життєвий Ф. Заставного був непростим. Він навчався у довоєнній Польщі, пережив лихоліття Другої світової війни. Наукову діяльність розпочав ще в період сталінської тоталітарної системи. Працював у Львові й Києві, в різних закладах і установах, читав лекції за кордоном (у Польщі), розвивав нові наукові напрями, виховав плеяду молодих перспективних географів. Найбільше про наукову та освітню діяльність професора говорить його творчий здобуток – десятки монографій, посібників і підручників, сотні статей у провідних географічних журналах СРСР, незалежної України, Польщі.

Звичайно, що чимало його праць періоду існування СРСР вже суттєво втратили наукове значення, оскільки були написані в контексті радянських наукових підходів, у період функціонування командно-адміністративної економічної системи. Але такою ж була доля праць інших українських суспільних географів радянських часів. Однак вже в 1990-х роках завдяки таким особистостям як Ф. Заставний відбулося становлення сучасної української

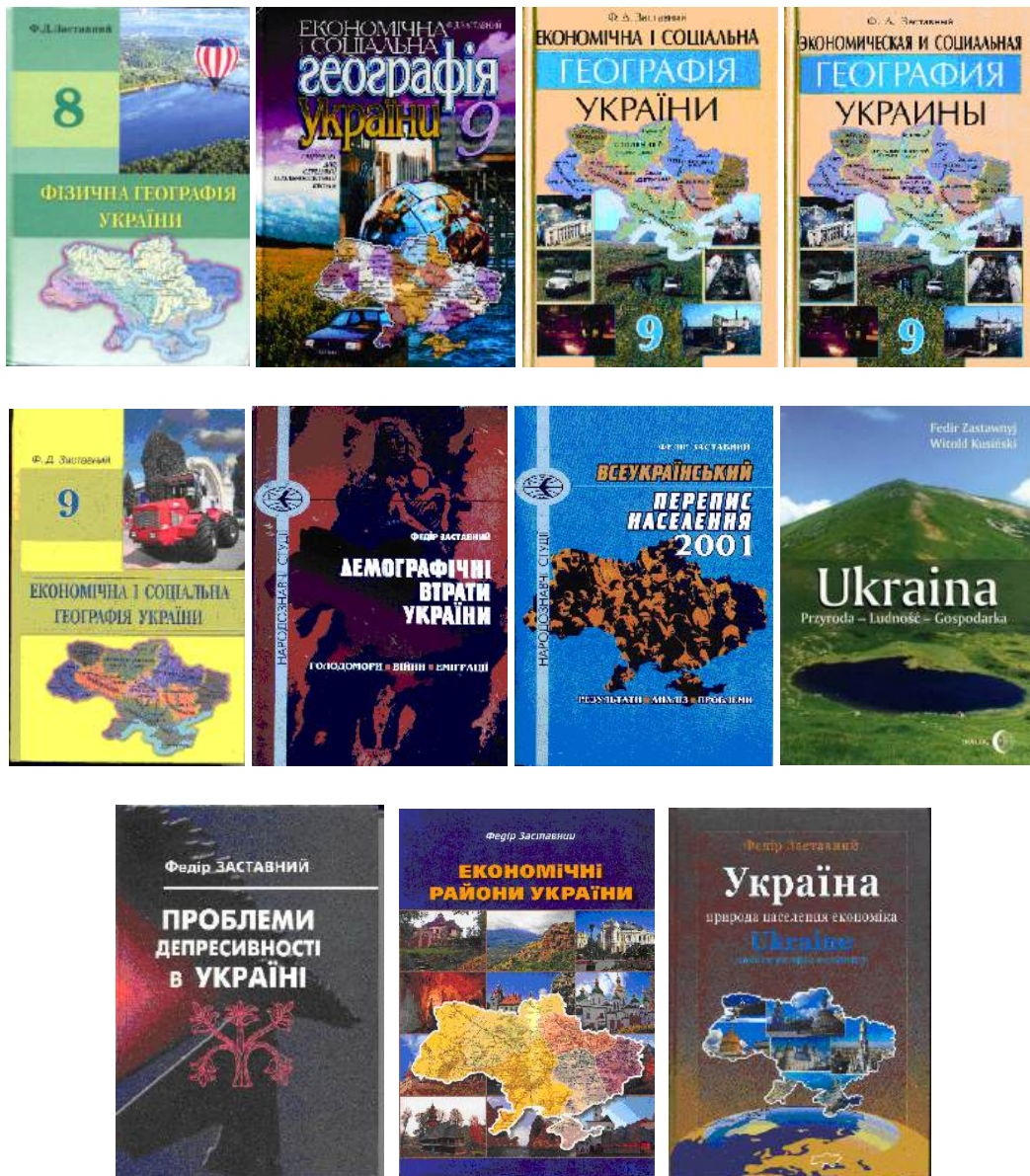
географії. Він був надзвичайно працьовитою людиною, навіть у складні для України роки економічного занепаду Ф. Заставному чи не щороку вдавалося публікувати наукове або навчальне видання. З його іменем на географічному факультеті Львівського університету імені Івана Франка пов'язаний розвиток багатьох нових наукових напрямів суспільної географії. В історію географічної науки в Україні він увійшов також як керівник першої в державі кафедри географії України. Його численні підручники та посібники майже три десятиліття відкривали для студентів-географів вищих навчальних закладів і школярів цілісний світ географії України. Його науковий доробок вагомо сприяв піднесенню престижу української географічної науки. Саме завдяки таким науковцям, як Ф. Заставний не перервалася славна традиція довоєнної української галицької географічної школи, яку заклали Степан Рудницький, Володимир Кубійович, Володимир Огоновський, Олена Степанів.

Додаток 1

Обкладинки книг Ф. Заставного

Додаток 2

Найважливіші публікації проф. Ф. Заставного

Монографії й підручники для вищої школи

Заставний Ф. Д. Львівсько-Волинський вугільний басейн (Економ.-геогр. нарис) / Ф. Заставний. – Львів: Кн.-журн. вид., 1956. – 104 с.

Заставний Ф. Д. Край вугілля, нафти, газу. [Львівський і Станісл. економ. адм. райони] / Ф. Заставний. – Львів: Кн.-журн. вид., 1961. – 139 с.

Заставний Ф. Д. Край індустріальний. Львівський екон. район / Ф. Заставний, Б. Крупенчик, А. Куц. – Львів: Каменяр, 1964. – 163 с.

Заставний Ф. Д. Львівські промислові об'єднання / Ф. Заставний, Б. Крупенчик, А. Куц. – Львів: Каменяр, 1964. – 63 с.

Заставний Ф. Д. Промислове використання торфу / Ф. Заставний. – Львів: Каменяр, 1967. – 74 с.

Заставний Ф. Д. Экономические проблемы развития территориально-промышленных комплексов (Очерки теории) / Ф. Д. Заставный. – Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1969. – 248 с.

Заставний Ф. Д. Проблемы размещения промышленности и формирования индустриальных комплексов в СССР. Факторные исследования / Ф. Д. Заставный. – Львов, Изд-во Львов. ун-та, 1972. – 159 с.

Алымов А. Н. Размещение производительных сил / А. Н. Алымов, Ф. Д. Заставный, А. Н. Федорищева. – Киев : Наук. думка, 1978. – 288 с.

Заставний Ф. Д. Территориально-производственные комплексы / Ф. Д. Заставный. – К.: Наук. думка, 1979. – 221 с. – (АН УССР. Сов. по изучению производ. сил УССР).

Заставний Ф. Д. Прогнозування розвитку промислових комплексів в Українській РСР / Заставний Ф. Д. – Київ : Т-во “Знання” УРСР, 1980. – 48 с. – (Сер. 12 “Наука і практика управління” / Т-во “Знання” УРСР; № 2).

Алымов А. Н. Региональные проблемы экономического и социального развития / А. Н. Алымов, Ф. Д. Заставный. – Киев : Наук. думка, 1982. – 299 с. – (АН УССР. Сов. по изучению производ. сил УССР).

Алымов А. Н. Сбалансированность народнохозяйственного развития: (Регион. и отрасл. пробл.) / А. Н. Алымов, Ф. Д. Заставный, Д. К. Прейгер; АН УССР, Совет по изуч. производ. сил УССР. – К.: Наук. думка, 1986. – 221 с. (ЭРС: Экономика развитого социализма).

Заставний Ф. Д. Совершенствование территориальной организации производительных сил : Теория, методы, практика. / Ф. Д. Заставный ; Отв. ред. Н. Т. Агафонов ; АН СССР. Геогр. о-во СССР. – Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1986. – 139 с.

Заставний Ф. Д. Территориальные предплановые прогнозы / Ф. Д. Заставный. АН УССР. Совет. по изуч. производ. сил УССР. – К.: Наук. думка, 1988. – 182 с.

Заставний Ф. Д. Географія України : навч. посібник для студ. геогр. факультетів університетів та пед. інститутів / Ф. Д. Заставний. – Львів : Світ, 1990. – 358 с.

Заставний Ф. Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах) / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1991. – 120 с. – (Народознавчі студії).

Заставний Ф. Д. Східна українська діаспора / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1992. – 176 с. – (Народознавчі студії).

Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі / Ф. Д. Заставний. – Л. : Світ, 1993. – 176 с. – (Народознавчі студії).

Заставний Ф. Д. Населення України / Ф. Д. Заставний. – Львів: МП “Край”, Товариство української мови ім. Тараса Шевченка “Просвіта”, 1993. – 224 с. – (Народознавчі студії).

Заставний Ф. Д. Географія України: У 2-х книгах: навч. посіб. для студентів геогр. ф-тів та екон. спец. вищ. навч. закл. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.

Заставний Ф. Д. Іван Пулюй – великий патріот України. Малознані сторінки творчості / Федір Заставний. – Львів: Львівський ун-т ім. І. Франка; Український Вільний Університет (м. Мюнхен); ЛОНМІО, 1996. – 76 с.

Zastawnyj F. Ukraina. Przyroda – Ludność – Gospodarka / F. Zastawnyj, W. Kusiński. – Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG, 2003. – 288 s.

Заставний Ф. Д. Всеукраїнський перепис населення 2001 р. (результати, аналіз, оцінка) / Федір Заставний. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 57 с. – (Народознавчі студії).

Заставний Ф. Д. Демографічні втрати населення України. Голодомори, війни, еміграції / Федір Заставний. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 130 с. – (Народознавчі студії).

Заставний Ф. Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної): монографія / Федір Заставний. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 348 с.

Заставний Ф. Д. Економічні райони України : реалії та перспективи (природно-географічні, історичні, національно-культурні, національно-політичні) / Федір Заставний. – Львів: Априорі, 2010. – 222 с.

Заставний Ф. Д. Україна. Природа, населення, економіка / Федір Заставний. – Львів: Априорі, 2011. – 504 с.

Автореферати дисертацій

Заставний Ф. Д. Основные вопросы развития Львовско-Волынского угольного бассейна: Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук / Акад. наук УССР. Ин-т экономики. – Львов : [б. и.], 1957. – 15 с.

Заставний Ф. Д. Экономико-географические проблемы исследования территориально-промышленных комплексов: (Очерки теории) : Автореферат дис. на соискание ученой степени доктора географических наук / Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Ленинград : [б. и.], 1970. – 40 с.

Препринти

Алымов А. Н. Методологические вопросы размещения производительных сил и развития регионального хозяйства / А. Н. Алымов, Ф. Д. Заставный. – Киев, 1975. – 66 с. (Препринт / Академия наук УССР. Совет по изучению производит. сил УССР).

Алымов А. Н. Классификационные аспекты территориальной организации производительных сил / А. Н. Алымов, Ф. Д. Заставный. – Киев, 1975. – 53 с. (Препринт / Академия наук УССР. Совет по изучению производит. сил УССР).

Алымов А. Н. Размещение промышленности в условиях Украинской ССР (методические рекомендации) / А. Н. Алымов, Ф. Д. Заставный. – Киев, 1976. (Препринт / Академия наук УССР. Совет по изучению производит. сил УССР).

Алымов А. Н. Вопросы методологии и методики размещения новых промышленных производств. Докл. к Междунар. совещ. ученых-регионалистов соц. стран по вопросам исследований в г. Варне с 10 по 18 окт. 1977 г. / Алымов А. Н., Заставный Ф. Д. – Киев, 1977. – 20 с. (Препринт / Академия наук УССР. Совет по изучению производит. сил УССР).

Заставный Ф. Д. Совершенствование территориальных пропорций промышленных комплексов развивающихся городов: (Соц.-экон. пробл.). Препринт докл. на IV Сов.-пол. семинаре по пробл. урбанизации (г. Киев, сент. 1979 г.) / Ф. Д. Заставный. – Москва; Киев: ИГ : СОПС УССР, 1979. – 25 с.

Заставный Ф. Д. Социальные различия в регионах: (Вопросы методологии и методики исслед.) / Ф. Д. Заставный. – Киев, СОПС, 1981. – 18 с. (Препринт / Совет по изучению призв. сил УССР АН УССР)

Заставный Ф. Д. Методологические проблемы исследования сбалансированности народного хозяйства : Препринт / Ф. Д. Заставный. – Киев: СОПС УССР, 1984. – 56 с.

Відповідальний редактор видань

Формирование и развитие территориально-производственных комплексов : Сб. науч. тр. / АН УССР, Совет по изуч. производ. сил УССР; [Редкол.: Ф. Д. Заставный (отв. ред.) и др.]. – Киев : СОПС УССР, 1984. – 197 с.

Совершенствование разработки схем развития и размещения производительных сил : Сб. науч. тр.. / АН УССР. Совет по изуч. производит. сил УССР ; [Редкол.: Ф. Д. Заставный (отв. ред.) и др.]. – Киев : СОПС УССР, 1987. – 189 с.

Расселение: вопросы теории и развития : (На прим. УССР) / [Г. С. Фтомов, А. И. Кочерга, П. С. Коваленко и др.; Отв. ред. Ф. Д. Заставный]. – Киев : Наук. думка, 1985. – 263 с.

Географічні системи / [редакційна колегія : Ф.Д. Заставний (відп. ред.) та ін.]. – Львів : Вид-во при Львів. держ. уні-ті, 1990. – 104 с. (Вісн. Львів. ун-ту. Серія геогр.; вип. 17).

Теоретичні і прикладні проблеми географії : [збірник наукових праць] / [відп. ред.] Ф. Д. Заставний ; Міністерство освіти України. – Львів : Світ, 1992. – 114 с. (Вісн. Львів. ун-ту. Серія геогр., вип. 18).

Географічні природоохоронні проблеми Західного регіону України / [редакційна колегія : Ф.Д. Заставний (відп. ред.) та ін.]. – Львів : Вид-во "Світ", 1994. – 216 с. (Вісн. Львів. ун-ту. Серія геогр.; вип. 19).

Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. Вип. 22. / [редакційна колегія : Ф. Д. Заставний (відп. ред.) та ін.] – Львів, Простір-М, 1998. – 152 с.

Видання підручників для середньої школи

Заставний Ф. Д. Фізична географія України : підруч. для 8-го класу загальноосвітньої школи / Ф. Д. Заставний . – Львів: ВНТЛ, 1997. – 168 с.

Заставний Ф. Д. Фізична географія України: підруч. для учнів старших класів середніх шкіл та студ. / Ф. Д. Заставний ; за ред. Я. С. Кравчука; Львівський обласний наук.-метод. ін-т освіти, Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996. – 232 с.

Заставний Ф. Д. Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України: підруч. для учнів 9 кл. серед. загальноосвіт. школи / Ф. Д. Заставний. – К. : Вища школа, 1999. – 216 с.

Заставний Ф. Д. Фізична географія України : підруч. для учнів 8 кл. серед. загальноосвіт. шк. / Ф. Д. Заставний. – К. : Вища школа, 1999. – 255 с.

Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України: підруч. для 9 кл. серед. загальноосвіт. шк. / Ф. Д. Заставний. – К. : Форум, 2000. – 239 с.

Заставний Ф. Д. Фізична географія України : підруч. для 8 кл. серед. загальноосвіт. шк. / Ф. Д. Заставний. – К. : Форум, 2000. – 240 с.

Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України : підручник для 9 класу серед. загальноосвітньої школи / Ф. Д. Заставний. – 2-е вид., із змінами. – К. : Форум, 2001. – 240 с.

Заставний Ф. Д. Фізична географія України: підручник для 8 кл. серед. загальноосвіт. школи / Ф. Д. Заставний. – 2-е вид., зі змінами. – К. : Форум, 2001. – 239 с.

Заставний Ф. Д. Фізична географія України: підручник для 8 кл. серед. загальноосвітньої школи / Ф. Д. Заставний. – 3-є вид., зі змін. – К. : Форум, 2004. – 239 с.

Заставний Ф. Д. Физическая география Украины: учеб. для 8 кл. общеобразоват. учеб. заведений: Пер. с укр. / Ф. Д. Заставный. – К. : Блиц, 2004. – 239 с.

Zastawny F. D. Ukrajna természeti földrajza: підруч. для 8 кл. серед. загальноосвіт. шк. України з угор. мовою навч. / Ф. Д. Заставний ; пер. з укр. Т. Й. Іжак. – Л. : Світ, 2004. – 239 с.

Zastawny F. D. Fizyczna geografia Ukrainy: Підручник для 8 кл. серед. загальноосвіт. шкіл України з польською мовою навч. / Zastawny F. D. Переклад на польську мову Ч. Герон. – Л. : Світ, 2004. – 240 с.

Zastawny F. D. Geografia fizică a Ucrainei: Підручник для 8 кл. серед. загальноосвіт. шкіл України з рум. мовою навч. / Zastawny F. D. Переклад на румунську мову І. О. Крецу. – Львів: Світ, 2004.

Заставний Ф. Д. Экономическая и социальная география Украины: Учебн. для 9 кл. средн. общеобразоват. заведений / Ф. Д. Заставный. Перевод с укр. – К. : Блиц, 2004. – 256 с.

Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Д. Заставний. – 3-є вид., доп. – К. : Навчальна книга, 2005. – 255 с.

Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Д. Заставний. – 4-є вид., доп. – К. : Навчальна книга, 2006. – 255 с.

Заставний Ф. Д. Фізична географія України: підручник для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Д. Заставний. – 4-є вид., випр. – К. : Навчальна книга, 2005. – 239 с.

Заставний Ф. Д. Экономическая и социальная география Украины : учеб. для 9 кл. общеобразоват. учеб. заведений / Ф. Д. Заставный. – К. : Навчальна книга, 2005. – 255 с.

Заставний Ф. Д. Физическая география Украины: учебник для 8 кл. общеобразоват. учеб. заведений / Ф. Д. Заставный. – К. : Навчальна книга, 2005. – 240 с.

Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Д. Заставний. – Вид. 5-е, доп. – К. : Навчальна книга, 2007. – 255 с.

Заставний Ф. Д. Экономическая и социальная география Украины: учебник для 9 кл. общеобразоват. учеб. заведений: [пер. с укр.] / Ф. Д. Заставный. – Изд. 5-е, доп. – К. : Навчальна книга, 2007. – 255 с.

Заставний Ф. Д. Фізична географія України: підручник для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Д. Заставний. – 5-є вид., випр. – К. : Навчальна книга, 2007. – 239 с.

Заставний Ф. Д. Физическая география Украины: учеб. для 8 кл. общеобразоват. учеб. заведений / Ф. Д. Заставный. – Изд. 5-е, испр. – К. : Навчальна книга, 2007. – 239 с.

Заставний Ф. Д. Економічна і соціальна географія України : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ф. Д. Заставний. – Вид. 6-е, доп. – К. : Навчальна книга, 2008. – 255 с.

Список використаних джерел:

- [1] Доктор географії Володимир Огоновський (2014). *Доктор географії Володимир Огоновський*, за ред. проф. Олега Шаблія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка.
- [2] Доктор географії Олена Степанів (2002). *Доктор географії Олена Степанів*, упоряд. О. Шаблій. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка.
- [3] Заставний Федір (1990). Заставний Федір Дмитрович. *Географічна енциклопедія України* : в 3 т., ред. кол.: Ф. С. Бабичев, В. І. Беляєв, С. І. Дорогунцов [та ін.], відп ред. О. М. Маринич, т. 2 : 3–О (с. 34). К., УРЕ.
- [4] Ісаєвич, Я. (2002). Сторінки історії Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАНУ. *Український історичний журнал*, 4, 3–26.
- [5] Лозинський, Р. (2011). Заставний Федір Дмитрович. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т., вид. рада: І. О. Вакарчук (голова) та ін., т. 1 : А–К (с. 523–524). Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- [6] Лозинський, Р. (2012). Пам'яті професора Федора Заставного. *Історія укр. географії*. 26, 181–182.
- [7] Лозинський, Р. (2012). Кафедра географії України Львівського національного університету. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр.* 40 (1), 54–62 <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/2027>
- [8] Шаблій, О. (2015). Федір Заставний – професор-працелюб. *Суспільна географія* : у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження (с. 659–676). Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка.
- [9] Akta grodzkie i ziemskie (1887). *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego*. T. 12. (s. 199, № 2313). Lwów. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego.